

А. П. Ткачук

Олександрія

ОЛЕКСАНДРІЯ – село Рівненського району Рівненської області. У лютому 2018 з Олександрій. (з селами Волошки, Нова Любомирка, Пухова, Свяття, Три Копці), Заборол. (з с. Боянівка) та Кустин. (з селами Решуцьк і Сергіївка) сільс. рад утвор. Олександрій. сільс. громаду, до якої у червні 2020 зараховано Новоукр. сільс. раду (з селами Козлин, Радиславка, Ремель). Нині її пл. становить 207,8 км²; 2021 мешкали 9769 осіб. О. знаходиться на р. Горинь (притока Прип'яті, бас. Дніпра), за 16 км від Рівного. Пл. села 1,45 км². За переписом насел. 2001, проживали 2397 осіб; станом на 1 лютого 2021 – 2922 особи; переважно українці. Є залізнич. зупин. пункт. Проходить автомобіл. шлях Городище–Сарни–Рівне–Старокостянтинів. В околицях О. виявлено артефакти епохи ранньої бронзи. На тер. села знайдено рим. монети 2 ст. Вперше згадується у писем. джерелах 1518 як поселення Першкова Арка, що відійшло до володінь Рівнен. замку. Незабаром мало назви Першки, Першкове, Першків Міст. Після Люблін. унії 1569 – у складі Луцького пов. Волин. воєводства Речі Посполитої. Наприкінці 16 – на поч. 17 ст. завдяки клопотанню князя Костянтина Острозького надано міські права та перейменовано на честь його сина Олександра. Пізніше містечком володіли Конецпольські та Любомирські. 1629 проживали понад 2 тис. осіб. Від нападів ворогів, зокрема й татар. загонів, центр був захищений з 3-х сторін земляним валом (залишки збереглися донині), з Пд. – Горинню. Під час Визв. війни під проводом Б. Хмельницького олександрійці разом з мешканцями навколиш. сіл утворили повстан. загін. Бойові дії, переходи та постої польс. жовнірів, спустошливі напади татар, голод, епідемії призвели до знач. зменшення кількості насел. За умовами Андрусів. перемир'я 1667, О. залишилася у складі Польщі, а після її 2-го поділу 1793 відійшла Рос. імперії. 1793–96 – містечко Волин. намісництва; 1796–1920 – Волин. губ.; 1795–1920 – Рівнен. пов. 1810 для покращення судноплавства на Горині збудовано однокамер. дерев'яний шлюз (діяв до 1857), підйом. міст і греблю. Від 1861 – центр волості. 1864 відкрито церк.-парафіял. школу. У 2-й пол. 19 ст. побл. О. виникло кілька хуторів польс. і нім. колоністів. У м-ку працювали шкіряний, маслороб. і винокур. заводи, папірня. З олександрій. річк. пристані щороку вирушало понад 100 плотів і дріб. суден з товарами. Були розвинуті ремесла, зокрема шевство, кравецтво, бондарство, ковальство, пічництво, штукатурство, мулярство. Двічі на місяць відбувалися базари, щорічно – 5 невеликих ярмарків, де торгували ремісн. виробами, с.-г. продукцією. У 1890-х рр. прокладено

залізницю з Рівного до Сарн. Тоді ж збудовано 4 водяні млини, сукновальню, тартак. 1900 були 273 двори, мешкали 1496 осіб. З поч. 1-ї світової війни 60 % чоловіків мобілізовано на фронт. Влітку 1915 побл. О. відбувалися кровопролитні бої між австро-нім. і рос. військами. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. 1920–39 – знову у складі Польщі (адміністративно О. належала до Кустин. гміни Рівнен. пов. Волин. воєводства). У міжвоєн. період більшість безземел. мешканців м-ка займалася кустар. промислами. Серед них були: теслярі, кравці, кошикарі, ковалі, пекарі, слюсарі, муляри, бляхарі, майстри з виготовлення возів. Частина людей працювала на сукновальні, тартаку поміщика Любомирського, на 3-х водяних млинах. Функціонували укр., польс. і євр. школи. 1922 старшокласники польс. школи В. Боровський (1940 виїхав у Німеччину, 1947 – США), Т. Семенюк, Т. Довгалюк (обидва 1939 були репресовані рад. владою) організували молодь і почали проводити сходини, де вивчали географію, історію України, укр. мову, приділяли увагу фіз. вправам та військ. вишколу, формували власну бібліотеку. Вони стали засн. першого пласт. осередку на Волині. При олександрій. курені ім. І. Богуна вперше на Рівненщині закладено літ., драм. і столяр. гуртки, які потім набули знач. поширення в ін. волин. селах і м-ках. Олександрій. провідники пласт. руху створили та видавали влас. ж. «СКОБ». У серпні 1927 в О. відбулася зустріч Волин. округи «Пласту», у якій прийняла участь делегація галиц. пластунів. Функціонував осередок організації «Сільроб». У вересні 1939 увійшли рад. війська. Від грудня того ж року – село Рівнен. обл. 1940–59 – райцентр. Від 1 липня 1941 до 31 січня 1944 – під нім. окупацією. 22 вересня 1942 у Святому лісі нацисти розстріляли бл. 1 тис. євреїв з О. та навколиш. сіл (встановлено пам'ят. знак). На фронтах 2-ї світової війни загинули 57 воїнів-земляків (відкрито пам'ят. знак). Є брат. могила рад. воїнів-визволителів. Діяло рад. підпілля. До 1950-х рр. вели боротьбу загони ОУН–УПА (насипано курган). Нині функціонує Олександрій. лісництво (3425,6 га) Рівнен. держлісгоспу. Охороняють заповідні урочища Олександрійська Дача (42 га), Соломка (220 га), пам'ятку садово-парк. мистецтва Олександрій. парк (5 га). В О. – ліцей, дитсадок; Олександрій. обл. спеціаліз. мист. школа-інтернат, Будинок культури, б-ка; сільс. амбулаторія заг. практики сімей. медицини, Олександрій. лікарня, обл. центри комплекс. реабілітації інвалідів і соц.-психол. реабілітації дітей, дит. оздоров. табір «Експрес» підприємства «Рокс-Львів», дит. заклад санатор. типу «Сигнал». 1969 засн. дит. духовий оркестр «Олександрія» (1977 отримав звання «народний», нині «зразковий»; лауреат міжнародних фестивалів в Україні, Польщі, Німеччині, Чехії; кер. – засл. працівник культури України В. Вакулін). Здобули популярність жін. вокал. ансамбль «Криниченька», дит. вокал. ансамблі «Капітошка» та «Веселка», дит. танц. ансамбль «Dance time», драм. гурток «Мельпомена» та ін. Потреби вірян забезпечують Свято-Преображен. церква (1842, пам'ятка архітектури місц. значення), Космо-Даміанів. церква, громади євангел. християн-баптистів і християн віри євангельської. Від 1970 в О. працював лікарем письменник С. Бабій; тут минули дит. і юнац. роки письменниці І. Мельник.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Боровський В. До історії українського Пласту на Волині // Літопис Волині: Наук.-популяр. зб. волинізнавства. Вінніпег, 1971–72. Ч. 10–11;
2. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся: (Краєзн. словник – від найдавніших часів до 1914 року): В 2 т. Т. 2. Вінніпег, 1986;
3. Минувшина Рівненщини – далека і близька. Р., 2010;
4. Бендюк М. Історія та легенди сіл Рівненського району. Острог, 2012.

Бібліографічний опис:

Олександрія / А. П. Ткачук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-76690>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).